

ARHEOLOGIE

PALEOLITICUL INFERIOR EUROPEAN - O PERSPECTIVĂ ANTROPOLOGICĂ

Una din problemele destul de controversate ale preistoriei rămâne aceea a prezenței umane în Europa - în ce perioadă s-a produs, dacă este produsul unei migrații de origine africană sau asiatică, al unei evoluții independente de Africa, consacrată ca leagăn al umanității. Fără a avea pretenția de a clarifica aceste întrebări, vom încerca o abordare puțin diferită a Paleoliticului inferior, încercând o trecere în revistă a descoperirilor antropologice din Europa aparținând acestei perioade.

Dacă vom considera artefactele drept prima mărturie incontestabilă a prezenței umane, vom avea o perioadă de peste 1,6 milioane ani ca dată de început pentru apariția omului în Europa, prin descoperirea în situl de la Roche Lambert (Franța) a unei aglomerări de oase sparte și piese de silex și cuarț, prezența acestora presupunând o acțiune umană, în vreme ce în situl de la Chilhac, asocierea utilajului de prund cu faună aparținând Villafranchianului mijlociu rămâne îndoielnică. Dacă ne vom referi însă strict la descoperirile antropologice, prima de acest fel din punct de vedere cronologic, pusă, de asemenea, sub semnul întrebării, o constituie incisivul de hominid însoțit de utilaj de prund descoperit la Sandalja I, asociat unui ansamblu faunistic care îl plasează în jurul a 1,6 milioane ani. În ultima parte a Pleistocenului inferior, între 1,5 și 0,7 milioane ani, dovezile arheologice nu apar mai convingătoare. La Sinzelle (Franța) descoperirile de oase fracturate, ce prezintă striții ar sugera o ipotetică activitate umană, care însă rămâne să fie demonstrată. În schimb, la Prezletice, în Cehia, a fost descoperit un dinte de hominid, împreună cu utilaj primitiv și faună cromeriană corelată formal cu interglaciularul Günz-Mindell. În aceeași secvență cronologică pot fi încadrate siturile Prbice și Stranska Skala în Cehia, Isernia în Italia, St. Estève Janson în Franța.

Din punct de vedere al descoperirilor de vestigii umane, contrastele dintre Africa și Europa apar ca extrem de profunde. În Europa nu vom găsi echivalente cu descoperirile din defileul Olduvai, de la Koobi Fora, Hadar sau Lactoli și abia în Pleistocenul mijlociu datele arheologice înregistrate aici vor putea fi comparate cu cele africane (Deniel, 1985).

Următoarea perioadă importantă este aceea cuprinsă între 700.000 și 500.000 ani, căreia îi aparține și primul sit definit ca palcoantropologic, acela de la Mauer, unde a fost descoperită celebra mandibulă anteneanderthaliană (Cordy, 1992) (fig.1). Mandibula descoperită în 1907 se găsea într-un strat fosilifer de nisipuri sedimentate între Pliocen și finalul Pleistocenului inferior și aparținea unui individ de aproximativ 18-25 ani. Datată la aproximativ 600.000 ani, era însoțită de oase lungi sparte și ascuțite la o extremitate și de găleți și desprinderi din silex.

Descoperirea a generat denumirea de *Homo erectus heidelbergensis* (Kraatz, 1992), aceluiași gen fiindu-i atribuite mai târziu două crani descoperite la Atapuerca, în Spania, care par a evoca același tip anatomic: masivitate generală, absența bărbiei proeminente (Otte, 1996). Trebuie să menționăm apoi prezența unui canin de lapte uman descoperit în palcocarstul de la Vergranne, dintele și mandibula fragmentară descoperite în apropierea orașului Triest, Italia, însoțite de resturi de utilaj de tip clactonian, ca și descoperirea de la Azych, în Azerbaidjan: craniul datat la 500.000 ani aparține unui *Homo erectus* caracterizat de arcada supraorbitală proeminentă și cu o capacitate craniană de 1100 cm³.

Fig. 1 Mandibula de la Mauer - *Homo erectus heidelbergensis*.

În perioada următoare - 500.000-300.000 ani - pot fi incluse dovezi din ce în ce mai numeroase ale prezenței lui *Homo erectus* în Europa, care însă sunt însoțite de semne de întrebare. Antropologul R. Leakey afirmă că în Europa nu au fost identificate în mod sigur fosile de *Homo erectus*, fără a exclude totuși o răspândire a acestui gen din Africa în Asia (concluzie determinată de datarea recent obținută asupra fosilelor omului de Java - 1,9 milioane ani) și pe continentul european (ipoteza sprijinită în concepția sa doar de prezența tehnologici caracteristice) (Leakey, 1995).

Rețin aici atenția două situri: Bilzingsleben și Vertesszöllös, în Germania și respectiv Ungaria - vestigiile antropologice sunt robuste, osul occipital și arcadele sunt proeminente, fiind însoțite de utilaj litic grosier executat pe așchii mici, retușate. La Vertesszöllös apar chiar și urme de foc, vetrele de aici fiind printre cele mai vechi cunoscute până acum. La Bilzingsleben, resturile craniene prezintă fracturi, nu denotă intenția de protejare, dimpotrivă, prezintă incizii și urme de lovire care arată acțiuni desfășurate după moartea individului (fig.2). Acest fapt ridică o dublă problemă, aceea a alegerii resturilor păstrate și a tratării lor - poate fi vorba de practicarea antropofagiei și de păstrarea craniului cu titlu de trofeu.

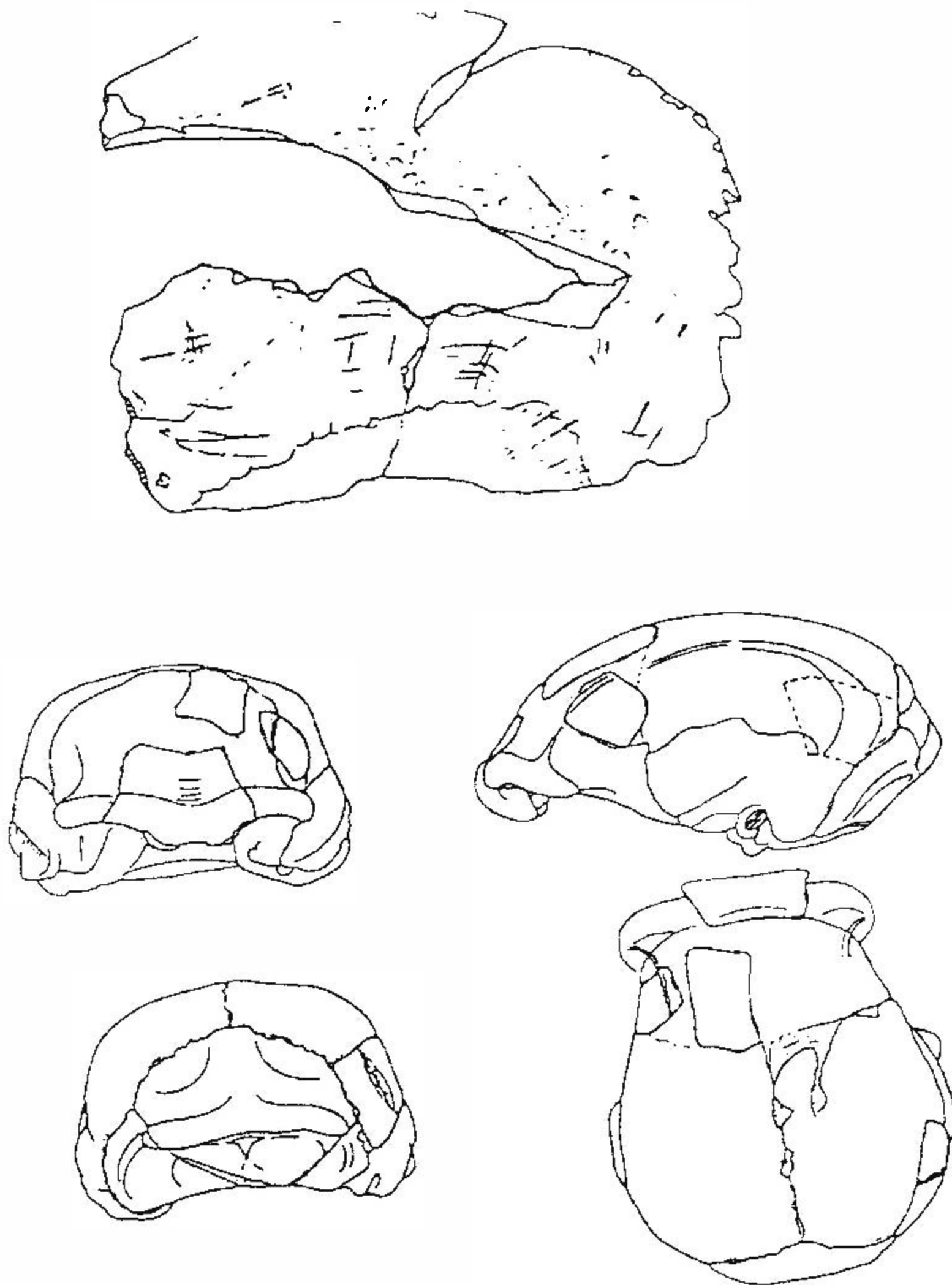

Fig. 2 Fragmente de crani cu urme de fracturi (Bilzingsleben) (după M. Otte).

Aceleiași secvențe cronologice îi aparține descoperirea de la Arago: un craniu cu orbite largi, profunde, cu fața proiectată înainte, aparținând unui individ de aproximativ 20 ani, ce prezenta o capacitate craniană de 1150 cm^3 și stațiune bipedă perfectă. De asemenea, la Montmaurin (Franța) a fost descoperită o mandibulă însoțită de industrie litică acheuleană și faună aparținând sfârșitului perioadei glaciare Mindel. Din nefericire, cel mai bine păstrat vestigiu uman, craniul complet descoperit în peștera Petralona, în Grecia, este de asemenea și cel mai dificil de datat, fiind situat în afara unui context stratigrafic precis. O cercetare extrem de amănunțită a acestuia a furnizat data provizorie de 360.000 ani.

Siturile de la Swanscombe (Anglia) și Steinheim (Germania) prezintă o situație mai specială. Dacă până acum am avut de-a face cu vestigii aparținând lui *Homo erectus*, deja încadrarea antropologică începe să devină problematică.

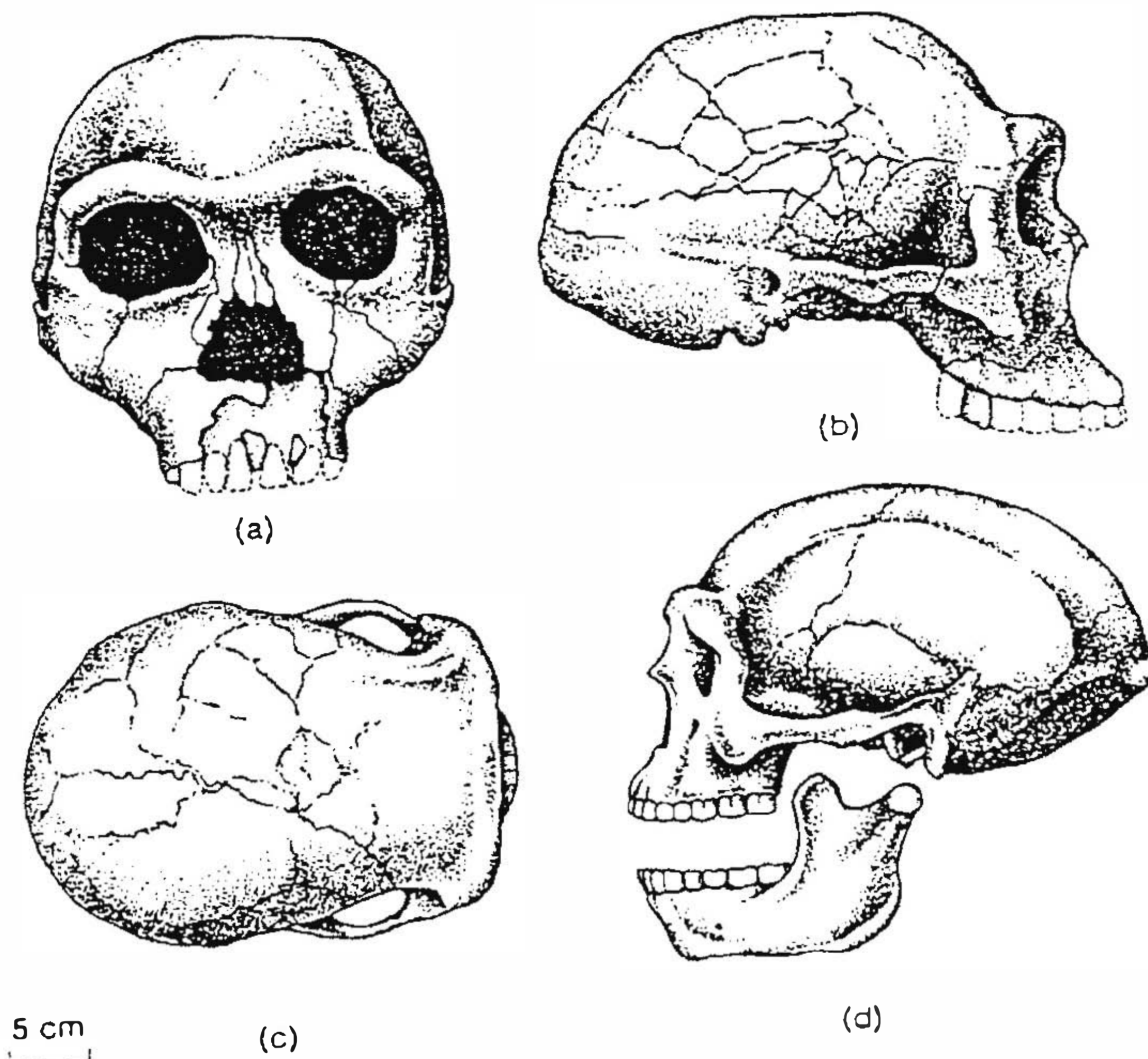

Fig. 3 *Homo erectus*. a, b și c reprezintă trei imagini ale craniului KNMER 3733, găsit la est de lacul Turkana în anul 1975. El aparținea unui individ a cărui capacitate craniană era de 850 cm³ și care a trăit acum 1,8 milioane de ani. Pentru comparație, imaginea (d) reprezintă un *Homo erectus* din China (Omul de la Pekin), care a trăit cu un milion de ani mai târziu decât 3733, având o capacitate craniană de aproximativ 1000 cm³ (după R. Leakey)

Homo erectus avea cutia craniană lungă și îngustă, cu pereții groși, frunte mică, maxilare întrucâtva proeminente, ca și arcadele, iar capacitatea craniană de 900 cm³; acest model anatomic de bază a persistat până târziu, deși în tot acest timp a avut loc o creștere a creierului, capacitatea craniană ajungând la peste 1100 cm³ (Leakey, 1995) (fig.3). În cazul celor două situri menționate, vestigiile au căpătat chiar denumirea contestată azi de pre-sapiens, dar care aparțin cu siguranță unui gen superior lui *Homo erectus* anunțând apariția formelor ulterioare. La aceeași formă anatomică se raportează și femurul descoperit la Bowgrove (Anglia), iar în toate cele trei cazuri, vestigiile sunt însoțite de bifaciale acheuleene.

Dacă le-am încadra în categoria *Homo erectus*, atunci următoarea implicație logică ar fi prezența unei asemănări esențiale cu celelalte descoperi și mai ales cu vestigiile descoperite în Africa de Est, care sunt mai vechi cu 1.000.000 ani. Pe de altă parte, asocierea acestor resturi cu genul *Homo sapiens* ar atrage după sine concluzia unei asemănări comportamentale foarte mari între omul de acum 300.000 ani și populațiile de vânători-culegători din ziua de azi.

S-a propus chiar extinderea definiției genului *Homo sapiens* până la a include toate descoperirile aparținând Pleistocenului mijlociu din Europa, adoptându-se diverse subdiviziuni și păstrarea termenului de *Homo erectus* doar pentru clasificarea descoperirilor africane timpurii (Dennel, 1985). Acea formă evoluată prezentă la Swanscombe va apărea și la Fontchevade, dar majoritatea vestigiilor prezintă un proces de formare morfologică proprie, definit de antropologi prin termenul de pre- sau protoneanderthal. Astfel de vestigii umane au fost descoperite la Biache

St.Vaaste, Lazaret, La Chaise (Franța) și Weimar-Ehringsdorf (Germania) datate în jur de 250.000-200.000 ani (Otte, 1996).

Se pare că majoritatea opiniilor antropologilor converg spre o origine comună africană a primilor europeni, ipoteza desemnată generic de R. Leakey ca "Out of Africa". Nu putem spune însă care au fost punctele de contact prin care s-a desfășurat această migrație; știm doar că acest *Homo erectus* se va adapta la realitățile lumii euroasiatică dezvoltând aptitudini tehnice, sociale și poate chiar spirituale.

LOREDANA CRISTINA NIȚĂ
Universitatea "Valahia"
Târgoviște

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

- Cordy 1992 - J-M Cordy, *Apport de la paleomammologie a la paleoanthropologie en Europe, în Cinq millions d'années-l'aventure humaine*, Liéges, 1992.
- Dennel 1985 - R. Dennel, *European Economic Prehistory - A New Approach*, Orlando, 1985.
- Kraatz 1992 - R. Kraatz, *La mandibule de Mauer, Homo erectus heidelbergensis*, în *Cinq millions d'années-l'aventure humaine*, Liéges, 1992.
- Leakey 1995 - R. Leakey, *Originea omului*, București, 1995.
- Otte 1996 - M. Otte, *Le Paléolithique inférieur et moyen en Europe*, Paris, 1996.

LE PALÉOLITHIQUE INFÉRIEUR EUROPÉEN - UNE PERSPECTIVE ANTHROPOLOGIQUE

RÉSUMÉ

La plus ancienne trace d'occupation humaine en Europe est représentée par la mandibule de Mauer, datée de 600.000 ans, suivie par les découvertes des vestiges humains couvrant presque tout le Paléolithique inférieur, découvertes qui ont généré l'hypothèse d'une migration d'origine africaine de l'*Homo erectus* vers l'Europe.

EXPLICATIONS DES FIGURES

Fig. 1. La mandibule de Mauer-*Homo erectus heidelbergensis*.

Fig. 2. Fragments des crânes montrant traces des fractures (Bilzingsleben).

Fig. 3. *Homo erectus*-trois images du crâne KNMER-3733 découvert à l'Est du lac Turkana en 1975, appartenant à un individu avec la capacité crânienne de 850 cm³, daté de 1,8 millions d'années (a,b,c). Une comparaison: le crâne de l'Homme de Pekin (Chine), daté de 800.000 ans, avec une capacité crânienne de 1000 cm³. (d).